

Danutė Bacevičiūtė

KITYBĖS KONFERENCIJA

*Tarptautinė konferencija „Kitybės sampratos šiuolaikinėje filosofijoje“
Kultūros, filosofijos ir meno institutas. Vilnius, 2006 m. lapkričio 17–18 d.*

Nesu konferencijos žanro mėgėja. Jeigu reikėtų rinktis, visada pirmenybę teikčiau seminarams. Tokiems, kurie vyksta ne vieną dieną, bet reguliariai, tar- kim, kartą per savaitę. Tuomet galimybė įsigilinti, klausti, diskutuoti, o sykiu sugrįžti prie jau aptartų, tačiau vėl išskylančių klausimų, yra gerokai didesnė, nei gali pasiūlyti tie minčių fragmentai, provokacijos ar paskiri klausimai, subręstantys po trumpučių pranešimų mokslinėse konferencijose. Tad noriu pasakyti, kad nei konferencijos organizatorės, nei jos dalyvės kailis man nėra savas, buvimą jame priskirčiau svetimybės patirčiai.

Tokią svetimybės ar kitybės patirtį ir noriu aprašyti, mat proga tam pa- sitaikė tinkama – 2006 m. lapkričio 17–18 d. Vilniuje Kultūros, filosofijos ir meno institute vyko tarptautinė konferencija „Kitybės sampratos šiuolaikinėje filosofijoje“, o man teko garbė būti viena jos organizatorių. Ties komplikauta organizatoriaus, t. y. šeimininko, kuris yra svečias savo namuose (mat konfe- rencijos žemė, kaip minėjau, man nėra sava), padėti daugiau neapsistosiu (ji ir taip akivaizdi), bet apžvelgsiu kelias kitas plotmes, kuriose iškilo kitybės, svetimybės problema, būtent – teorinę, kalbinę ir bendravimo plotmes.

Teorinę plotmę steigė konferencijos dalyvių pranešimuose aptartos kitybės sampratos. Neturėdama galimybės detaliau jų panagrinėti (kad tai galėčiau pada-

ryti, tikrai reikėtų kokių 3–4 seminarų, kuriuose autorius lėtai, nuolat stabdomas, pertraukiamas ir apklausiamas skaitytų savo pranešimą), apžvelgsiu, ką pajėgiau suprasti. Pasiteisinti galiu tik tuo, kad pats lietuvių kalbos žodis „pra-nešimas“, regis, numato šį minimalų rezultatą. Tuo nepaliauja stebėtis Algis Mickūnas, dar vienas šios konferencijos organizatorių, mat „pranešimas“ reiškia, jog kažkas pranešama pro šalį. Apžvelgusi tai, kas buvo „pranešta“, galiu konstatuoti, kad kitybės problemos svarstymai skleidėsi iš dviejų perspektyvų – fenomenologinės ir struktūralistinės/poststruktūralistinės. Tačiau pačios šios perspektyvos nebuvo vienalytės, todėl tiksliausia būtų kalbėti apie kitybę kaip ribinį fenomeną, kurį aprašant šiuodvi perspektyvos modifikuojamos.

Dalius Jonkus savo pranešime „Kito prasmės genezė E. Husserlio *Karteziškiosiose meditacijose*“ siekė pagilinti fenomenalumo suvokimą, išryškindamas refleksiją kūno lygmenyje. Tam pasitarnavo ne tik tokių mūsų kūniškos patirties fenomenų, kaip liečiamo ir paliesto kūno sangražiškumas, bet ir santykyje su kitu patiriamas „susiporavimo“ fenomenas, pvz., pats bijodamas aukščio, įsikimbu į turėklą, kai kitas prieina prie atbrailos. Galima sakyti, kad Dalius Jonkus į Husserlio *Karteziškąsias meditacijas* mėgino pažvelgti remdamasis M. Merleau-Ponty pozicija, t. y. kaip pirminį fiksavo tarpkūniškumo fenomeną. Panašią poziciją prisiėmė ir Mara Rubene, pranešime „Subjektyvybės erdvės: E. Husserlis, E. Levinas, J.-L. Nancy“ kėlusi tikslą remdamasi intersubjektyvumo, gyvenamojo pasaulio erdviškumo aprašymais permąstyti egzistencijos prasmę.

Kiek kitokios strategijos laikėsi kiti pranešėjai. Atkreipę dėmesį į fenomenologinės perspektyvos nepakankamumą svarstant kitybės problemą, jie toliau jos neplėtojo, o ieškojo jai alternatyvos. Audronė Žukauskaitė pranešime „Prisilietimo ne-fenomenologija: J. Derrida ir J.-L. Nancy“ taip pat kaip ir Dalius Jonkus palietė kūno ir kito sąsają, tačiau, remdamasi Nancy, mėgino ieškoti alternatyvos fenomenologinei perspektyvai. Fenomenologinė filosofija prie kūno prieina iš subjektyvybės pozicijos ir aprašo jo reikšmę, tačiau šitaip panaikinama kūno kitybė. Fenomenologijai alternatyvos ieškoma apibūdinant kūną kaip egzistavimą odos paviršiumi, kaip buvimą išstatytam erdvėje, o prisilietimą kaip rašymą, t. y. ne kaip įreikšminimą, bet kaip įerdvinimą (išretinimą, kaip išdėstymą erdvėje).

Dvi santykio su kitu galimybes (sykiu ir dvi kitybės aprašymo strategijas: poststruktūralistinę ir fenomenologinę) aptarė Nijolė Keršytė pranešime „Kitas Tame Pačiame ar priešais Tą Patį (J. Derrida ir E. Levinas)“. Kitybė Tame Pačiame iliustruota pasitelkiant Derrida, kuris apie santykį su kitu kalba kaip apie santykį su kito vaizdiniu. Šitoks pakaitinis santykis su kitu yra raštas, tokioje perspektyvoje pasirodantis kaip kito žvilgsnio substitutas. Pranešėja, remdamasi Levino pozicija, pristatė alternatyvią santykio su kitu aprašymo galimybę, kuri orientuota į konkretų susitikimą su kitu, t. y. tokį susitikimą, kuriame pasijuntu kito užklaustas.

Kito vaizdinio radimąsi puikiai iliustravo konkrečia medžiaga paremti tyrinėjimai, kuriuos savo pranešimuose pristatė Nerijus Milerius („Egzistencija ir kitas žanriniame kine: fantastika ir siaubo kinas“), Rita Repšienė („Kito tradicija: tarp mito ir dabarties“) bei Oksana Dovgopolova („Kito sritys, svetimai, atmetieji socialinėje erdvėje“). Nerijaus Mileriaus pasitelkta nebyliojo kino medžiaga leido pastebėti ne tik mechanizmus, formuojančius kito vaizdinį, bet ir įprastumo bei neįprastumo transformacijas laiko tėkmėje. Ritos Repšienės pranešimas, sugrąžinęs į lietuviškąjį kontekstą, padėjo ne tik pamatyti tradicinį kitą – klaidatikį, burtininką, raganą, bet ir įsiklausyti į lietuvių kalbos žodžiuose „svečias“, „svetimas“ glūdinčią, bet dažnai nepastebimą kitybės dialektiką. Oksana Dovgopolova įvedė skirtį tarp svetimimo (monstro ar šventojo) ir atmestojo, pastarąjį įvardindama kaip socialinės sistemos produktą.

Žibartas Jackūnas, analizavęs semantinį kitybės sampratos matmenį, aptarė šios sampratos interpretatyvias ištakas, kintamumą istorijos eigoje bei perspektyviškumą arba santykinumą, o tai įgalino ginti tezę apie visišką kitybės ir visišką tapatybės negalimumą. Vida Gumauskaitė, atstovavusi struktūralistinei perspektyvai, teigė, kad Lévi-Strausso struktūrinė antropologija numato galimybę priimti kitą, kartu ir galimybę kalbėti apie „naująjį humanizmą“, kuris nebūtų vien ideologinis konstruktas. Anot jos, tai įgalina subjektyvaus universalumo redukcija į objektyvų universalumą, t. y. į neįsąmonintai funkcionuojančią struktūrą. Tokia pozicija, kaip racionalizmo ir jutimiškumo sąsaja, pretenduoja vadintis „superracionalizmu“.

Daug konferencijos pranešimų buvo skirta kitybės funkcionavimui socialinėje ir politinėje erdvėje aptarti. Vieni pranešėjai – Katarzyna Liszka ir Rafałas Włodarczykas („Prarandant „žmogiškumą“ – E. Levino Kitas pagal Alainą Finkielkrautą“), Nida Vasiliauskaitė („Liberalioji demokratija ir Kitas: priešas ar priešininkas“), Lilijana Astra („Kitybės metmenys Johno Rawlso politinėje teisingumo teorijoje“) – orientavosi į socialinio ir politinio gyvenimo prielaidas, kiti – Stevphenas Shukaitis („Aš maištauju, vadinasi, mes dar ateisime: radikali politika ir vaizduotės veikla“), Gintautas Mažeikis („Filosofinės-antropologinės kitybės sąlygos: nuostatų, gebėjimų ir refleksijų dinamika“) bei Vytautas Rubavičius („Kitas Europos Sąjungos denacionalizavimo požūriū“) – mėgino reflektuoti politinę mūsų kasdienos tikrovę. Buvo ne tik konstatuota šiuolaikinės Vakarų kultūros krizė (pavojai, kuriuos sukelia tiek universalumo, tiek kitybės suabsoliutinimas), prieštaringa liberaliosios demokratijos pozicija kitybės atžvilgiu, Europos Sąjungos politikos kūrėjų akimis matoma naujų Europos Sąjungos narių kitybė (dėl pastarųjų sovietizmo ir nacionalinių jausmų), bet bandytos apmąstyti ir kitybės sąlygos. Pasak Gintauto Mažeikio, jei aprašant nuostatų ir įgūdžių fenomenus orientuojamasi į vartotojiškąjį aspektą, kitybės radikalumas nyksta ir konflikto paradigmą keičia žaidimo paradigma, o orientuojantis į pilietinį aspektą atsiranda galimybė

kalbėti apie konfliktą, protestą ir revoliuciją kasdieniame gyvenime. Pastarąjį aspektą reflektavęs Stevphenas Shukaitis nurodė radiklios politikos sąsają su ateities modusu – t. y. būtinybę priimti ateisiantį kitą, nežinomą, ir dėl to esantį visiškai kitu.

Kitybės problema neapsiribojo vien teorine plotme. Konferencijos dalyviai iš užsienio turėjo puikią galimybę susidurti su ja ir kalbos lygmenyje. Ne visi pranešimai konferencijoje skaityti anglų kalba, dalis – lietuvių. Turėdami tik pranešimo tezes angliškai ir nesuprasdami pranešėjo kalbos, konferencijos dalyviai iš užsienio galėjo mėgautis vienos seniausių indoeuropiečių kalbų, bene geriausiai išlaikiusios senąją garsyną ir morfologines ypatybes, skambesiu. Nežinia, ar juos tai guodė, tačiau kitybės, svetimybės patirtis garantuota. Paguosti galėjo nebent svečio, bet ne svetimio patirtis, mat konferencijose, kaip žinoma, ne viskas baigiasi pranešimais: per kavos ir arbatos pertraukas konferencijos dalyviai aktyviai bendravo, tad užmezgė naujų pažinčių, buvo pakviesti, o ir patys kvietė, į svečius. Todėl gruodžio viduryje Dalius Jonkus, Audronė Žukauskaitė ir šių eilučių autorė Rygoje dalyvaudami konferencijoje „Žmogus šiuolaikiniame pasaulyje: nuo kasdienės sąmonės iki aukščiausių vertybių“ vėl galėjo pasijusti svečių kailyje.

*Gauta 2006 12 01
Priimta 2006 12 14*